

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З
НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН:**

«ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

«СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

«ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» 053 «Психологія»
навчально-наукового інституту права та психології
(2022 р.н. за кошти фізичних або юридичних осіб)

Київ – 2025

Програма комплексного атестаційного екзамену для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», 053 «Психологія» / укладач завідувач кафедри Полудьонна Н.С., к.психол.н., доцент. – К.: НАВС, 2025. – 48 с.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Наталія ПОЛУДЬОННА, завідувачка кафедри психології, кандидатка психологічних наук, доцентка

Програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології Навчально-наукового інституту права та психології НАВС (протокол № 9 від 18 грудня 2025 року)

Схвалено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ протокол від 30.12.2025 № 25/4-7

Гарант освітньої програми: Микола Максимов, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології ННІПП НАВС

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ.....	4
2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН.....	8
3. ВИМОГИ ЩОДО ЗАСВОЄННЯ РІВНЯ ТА ОБСЯГУ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	30
4. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЇ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	35
5. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ.....	36
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Предметом вивчення навчальної дисципліни є формування у здобувачів знань відносно закономірностей розвитку та функціонування психічних явищ.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є засвоєння здобувачами знань, умінь і навичок, які є базовими для підготовки фахівців у галузі психології.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- опанування здобувачами системи психологічних знань про загальні закономірності, механізми виникнення та функціонування психічних явищ як теоретичної основи для підготовки практичного психолога;

- набуття умінь використовувати набуті знання при вивченні інших навчальних дисциплін, у процесі дослідницької та практичної роботи, самопізнанні та самовихованні;

- засвоєння знань та набуття умінь організації конкретного психологічного дослідження, використання методик вивчення психічних явищ.

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- предмет загальної психології та її значення для підготовки психолога, систему психологічних знань, галузі психології, основні напрями зарубіжної психології, методи психологічного дослідження;

- фізіологічну основу психічної діяльності, етапи та основні теорії еволюції психіки;

- пізнавальну та емоційно-вольову сфери психіки людини (відчуття, сприймання, пам'ять, уявлення, мислення, мова та мовлення, уява, увага, воля, емоції); провідні психічні стани та механізми їх регуляції;

- походження і розвиток свідомості та самосвідомості людини, сутність неусвідомлених психічних процесів;

- особистість та її структуру (темперамент, характер, здібності, спрямованість)

- діяльність, її структуру та формування; поняття провідного виду діяльності; особливості гри, навчання та праці як провідних видів діяльності; співвідношення понять «діяльність», «спілкування», «поведінка»;

- особливості організації психологічного дослідження, вимоги до змісту та оформлення курсової роботи;

вміти:

- давати визначення психологічних понять та розкривати їх зміст;

- орієнтуватися в системі психологічних знань, визначати в ній місце окремих психічних явищ;

- працювати з літературними джерелами з психології: здійснювати інформаційний пошук, скласти бібліографію, аналізувати теоретичний матеріал і здійснювати його узагальнення, формулювати висновки;
- добирати адекватні методи та конкретні методики психологічного дослідження для вивчення окремих психічних явищ, організувати та проводити емпіричне дослідження, здійснювати обробку емпіричних даних, представляти та аналізувати їх, формулювати висновки;
- вербалізувати свої знання та використовувати їх на практиці.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психологічні властивості людини, які виявляються у взаємодії з іншими людьми, а також особливості соціально-психологічних процесів і феноменів, які породжують ці властивості.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є засвоєння здобувачами знань соціальної психології особистості, механізмів її формування, впливу активності особистості на розвиток суспільних відносин; специфіки прикладних досліджень та реальних можливостей соціальної психології у формуванні практичних рекомендацій, а також основних форм і способів соціально-психологічного впливу.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- розв'язання загальних наукових проблем, пов'язаних із формуванням знань про соціально-психологічну реальність,
 - аналізом шляхів і засобів впливу на механізми її становлення, розвитку та функціонування;
 - дослідження відносин і спілкування;
 - впровадження теоретичних основ соціально-психологічної діагностики,
- Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- теоретико-методологічні засади соціальної психології, її місце в системі психологічних дисциплін;
- понятійний апарат соціальної психології;
- предмет, завдання та історію соціальної психології;
- теоретичні та практичні аспекти соціальної психології особистості;
- соціально-психологічний зміст, умови та засоби оптимізації спілкування;
- природу та динаміку соціально-психологічних явищ у малих соціальних групах;
- психологічні характеристики великих соціальних груп;
- теоретичні та методологічні засади прикладної соціальної психології;

вміти:

- застосовувати отримані знання в практичній діяльності;

- здійснювати соціально-психологічний аналіз соціалізації та розвитку особистості;
- здійснювати вивчення соціально-психологічних явищ, виявляти чинники, що мають найбільший вплив на формування групових регуляторів індивідуальної та групової поведінки;
- на основі вивчення процесу та особливостей спілкування розробляти рекомендації щодо його оптимізації;
- враховувати знання психології великих соціальних груп у практичній діяльності;
- проводити прикладні соціально-психологічні дослідження з метою підвищення ефективності професійної діяльності.

ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні та практичні аспекти екстремальної та кризової психології, які охоплюють різноманітні стани особистості та груп, що виникають під впливом надзвичайних ситуацій, кризових умов та стресових факторів. Це включає вивчення психічних реакцій на екстремальні обставини, а також методи діагностики та психологічної допомоги в кризових ситуаціях.

Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів знань і практичних навичок щодо психологічного супроводу осіб, які перебувають у кризових і екстремальних умовах, а також засвоєння основних методів та інструментів психологічної допомоги в умовах стресу, травми та надзвичайних ситуацій.

Завданнями навчальної дисципліни є.

- Сформувати знання про основні терміни та поняття екстремальної та кризової психології, а також методи їх семантичного та феноменологічного аналізу.
- Підвищити рівень розуміння діагностичних критеріїв для виявлення екстремальних і кризових станів у різних умовах, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій.
- Сформувати вміння виявляти основні напрямки розвитку кризових ситуацій і механізми їх динаміки.
- Розвивати вміння застосовувати методи психологічної допомоги в умовах екстремальних ситуацій, а також психологічного супроводу особистості в періоди криз та стресів.
- Виробити постійну потребу і прагнення здобувати знання самостійно, зокрема щодо збереження психологічного здоров'я в критичних умовах і на поворотних етапах життєвого шляху.
- засвоєння, розуміння і доречного використання наукової термінології.

Знання, уміння, навички

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі вищої освіти повинні *знати*.

Основні поняття кризових і екстремальних ситуацій.

Теоретичні моделі стресу, травми та адаптації до кризових ситуацій.

Види екстремальних ситуацій (катастрофи, війни, природні та техногенні аварії тощо).

Психологічні реакції людини на кризові та екстремальні умови.

Методи психологічної допомоги в кризових ситуаціях.

Особливості надання першої психологічної допомоги (ППД) в умовах стресу та травми.

Психологічні стратегії подолання екстремальних ситуацій.

Соціальні та етичні аспекти роботи психолога в умовах кризових ситуацій.

Студент повинен вміти.

Оцінювати рівень стресу та психологічних розладів у людей, що пережили кризові ситуації.

Виявляти специфіку та індивідуальні особливості психічних реакцій в екстремальних ситуаціях.

Надати ефективну психологічну допомогу особам, що перебувають у кризовому стані.

Застосовувати техніки та методи зниження стресу, тривожності та травми.

Використовувати психологічні методи для підтримки адаптації після кризових ситуацій.

Проводити групові та індивідуальні психологічні консультації в умовах криз.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Науки про людину. Психологія в структурі сучасних наук

Науки про людину і людство. Дослідження людини як біологічного виду. Психологічні аспекти дослідження людини як біологічного виду: Проблема дослідження переходу людини з тваринного в соціальний світ. Науки, що вивчають соціогенез людини. Науки, що вивчають взаємодію людини з природою.

Взаємозв'язок психології і сучасних наук. Психологія і філософія. Епістемологія. Психологія і соціологія. Взаємозв'язок психології і педагогіки. Взаємозв'язок психології і історії. Роль і місце психології в розвитку технічних наук. Зв'язок психології з медичними і біологічними науками.

Основні галузі психології. Фундаментальні і прикладні галузі психології. Становлення і формування основних галузей психології. Прикладні галузі психології.

Тема 2. Предмет загальної психології та її завдання

Етапи розвитку психології у зв'язку з трансформацією розуміння її предмету. Уявлення античних і середньовікових філософів про душу і свідомість. Інтроекціонізм як наука про свідомість. Біхевіоризм як наука про поведінку. Уявлення про психіку в російській, радянській та вітчизняних школах наукової психології.

Психологія як наука. Побутові і наукові психологічні знання. Психологія як наука про психіку і психічні явища. Об'єкт, предмет і основні категорії загальної психології.

Класифікація психічних явищ. Психічні процеси: пізнавальні, емоційні, вольові. Психічні стани як характеристика загального стану психіки. Основні характеристики психічних станів: тривалість, спрямованість, сталість, інтенсивність. Психічні властивості особистості: темперамент, характер, здібності, спрямованість.

Завдання загальної психології: теоретичні, прикладні.

Тема 3. Принципи і методи дослідження в загальній психології

Методологічні засади вивчення людини. Загальні принципи пізнання світу. Фундаментальні загальнонаукові принципи. Конкретнонаукові принципи, що лежать в основі конкретної наукової галузі.

Основні методи психологічних досліджень. Загальне уявлення про методи наукового дослідження. Основні групи психологічних методів. Формалізовані

(об'єктивні) і неформалізовані (суб'єктивні) психологічні методи. Основні та допоміжні психологічні методи. Метод моделювання.

Кількісна та якісна оцінка психічних явищ. Надійність і валідність психологічних методів.

Тема 4. Поняття про психіку та її еволюцію

Психіка як властивість високоорганізованої живої матерії. Природа і механізми психічних явищ. Подразливість і чутливість, їх властивості і відмінності. Поведінка як спосіб і процес пристосування до умов зовнішнього середовища. Свідомість як вищий рівень психічного відображення. «Я-концепція» і критичність, їх роль у формуванні поведінки людини.

Основні функції психіки. Забезпечення адаптації до умов зовнішнього середовища – інтегративна функція психіки.

Розвиток психіки тварин. Інстинктивна поведінка тварин і стадія елементарної поведінки. Роль властивостей зовнішніх подразників у формуванні поведінки тварин, які знаходяться на рівні елементарної сенсорної психіки. Диференціація органів чутливості. Вузлова нервова система і ланцюгова поведінка тварин. Трубочата нервова система і ускладнення поведінки тварин. Вчення І. Павлова про умовні і безумовні рефлекси. Стадія навичок і предметного сприймання, її основні особливості. Стадія інтелектуальної поведінки, її основні особливості. Погляди на проблему розвитку психіки у тварин.

Тема 5. Походження і розвиток свідомості людини. Неусвідомлені психічні процеси

Поняття про свідомість. Свідомість як вищий рівень психічного відображення і вищий рівень саморегуляції. Активність і інтенціональність – основні характеристики свідомості. Рефлексія і мотиваційно-ціннісний характер свідомості. «Я-концепція». Взаємозв'язок розвитку мозку і свідомості людини. Роль праці в формуванні і розвитку свідомості людини. Концепція О. М. Леонтьєва.

Культурно-історична концепція розвитку психіки людини. Протиборство «біологічного» і «ідеального» підходів до вирішення проблеми походження свідомості людини. Поняття про вищі психічні функції в концепції Л. Виготського. Складові частини концепції: людина і природа, людина і її власна психіка, генетичні аспекти. Інтеріоризація.

Розвиток психіки людини. Вікова періодизація розвитку особистості. Загальні характеристики стадій розвитку людини.

Фізіологічні основи психіки людини. Теорія умовно-рефлекторного навчання І. Павлова. Вчення М. Бернштейна. Модель функціональної системи за П. Анохіним. Основні функціональні блоки мозку, їх зв'язок із психічними

процесами і роль в управлінні поведінкою в теорії О. Лурії. Локалізаціонізм. Проблема співвідношення фізіологічних і психічних процесів.

Неусвідомлювані психічні процеси. Класифікація неусвідомлюваних процесів. Концепція Д. Узнадзе. Значимість вегетативних компонентів для психологічних досліджень. Неусвідомлювані спонукання свідомих дій. Теорія З. Фрейда. Надсвідомі процеси. Співвідношення свідомих і надсвідомих процесів. Ілюзії сприймання, помилки установки.

Тема 6. Відчуття і сприймання

Відчуття як чуттєве відображення окремих властивостей предметів. Фізіологічні механізми відчуття. Рефлекторний характер аналізатора. Вчення про відчуття. Закон «специфічної енергії І. Мюллера. Концепція «знаків» Г. Гельмгольца. Теорія соліпсизму. Відчуття як продукт історичного розвитку людини.

Види відчуттів. Класифікація відчуттів. Інтероцептивні, пропріоцептивні і екстероцептивні відчуття. Контактні і дистантні відчуття. Генетична класифікація відчуттів: протопатичні і епікритичні відчуття. Поняття про модальність відчуттів. Класифікація відчуттів за модальністю.

Основні властивості і характеристики відчуттів. Властивості відчуттів. Абсолютна і диференційна чутливість. Абсолютний і відносний порогові відчуттів. «Субсенсорна сфера» Г. В. Гершуні. Закон Бугера – Вебера. Основний психофізичний закон Вебера – Фехнера. Закон Стівенса. Психофізичний закон Ю. Забродіна.

Сенсорна адаптація і взаємодія відчуттів. Поняття про сенсорну адаптацію. Взаємодія відчуттів. Сенсibiliзація. Синестезія.

Характеристика основних видів відчуттів. Шкірні відчуття. Смакові і нюхові відчуття. Слухові і зорові відчуття. Пропріоцептивні відчуття. Поняття про дотик.

Загальна характеристика сприймання. Взаємозв'язок відчуття і сприймання. Сприймання як цілісне відображення предметів. Теорії розпізнавання образів. Сприймання як складний перцептивний процес.

Фізіологічні основи сприймання.

Основні властивості і види сприймання. Аперцепція. Ілюзії сприймання. Осмисленість сприймання. Основні класифікації сприймання. Класифікація за модальністю. Класифікація за формою матерії: простір, час, рух.

Індивідуальні типи сприймання. Синтетичний і аналітичний типи сприймання. Описовий і пояснювальний типи сприймання. Об'єктивні і суб'єктивні типи сприймання. Спостережливість.

Предмет і фон в сприйманні. Співвідношення об'єкта і фону. Взаємодія цілого і частини в сприйманні. Розпізнавальні ознаки предмету.

Сприймання простору. Просторові властивості предметів. Чинники, що впливають на особливості сприймання величини предмету. Константність і контрастність предметів. Перенесення властивостей цілого на окремі його частини. Особливості сприймання форми предмету. Механізми бінокулярного зору. Сприймання трьохвимірного простору. Конвергенція і дивергенція очей. Механізми орієнтації в просторі.

Сприймання руху і часу, їх механізми. Досліди Е. Маха. Основні теорії сприймання руху. Теорія В. Вундта. Фі-феномен М. Вертгеймера. Теорія сприймання в гештальтпсихології. Чинники, що визначають особливості сприймання часу.

Тема 7. Пам'ять. Уявлення

Визначення і загальна характеристика пам'яті. Основні механізми пам'яті. Історія дослідження процесів пам'яті. Асоціативна психологія Д. Юма, У. Джемса, Г. Спенсера. Проблема асоціацій в працях І. Сеченова і І. Павлова. Г. Еббінгауз: значущість події для асоціацій, «ефект краю», закон забування Проблема пам'яті в гештальтпсихології. Квазіпотреба. Дослідження пам'яті в межах біхевіризму і психоаналізу. Сміслова теорія А. Біне і К. Бюлера. Проблема формування вищих форм пам'яті в дослідженнях Л. Виготського.

Фізіологічні засади пам'яті.

Основні види пам'яті. Класифікація видів пам'яті: за характером психічної активності, за характером цілей діяльності, за тривалістю.

Основні процеси і механізми пам'яті. Основні види запам'ятовування. Заучування. Поняття про мнемічну діяльність. Осмислене і механічне запам'ятовування. Динамічне і статичне збереження інформації. Умисне і неумисне відтворення. Пригадування. Впізнавання і його відмінність від відтворення. Основні форми забування. «Рівні пам'яті». Закон забування Г. Еббінгауза. Ремінісценція. Помилкове впізнавання як форма забування. Ретроградна амнезія.

Індивідуальні особливості пам'яті і її розвиток. Дослідження феноменальної пам'яті. Типи пам'яті. «Змішані типи пам'яті. Основні періоди розвитку пам'яті. Основні порушення пам'яті. Амнезія. Прогресуюча амнезія. Закон Т. Рібо.

Визначення уявлення і його основні характеристики. Типи уявлень: уявлення пам'яті, уявлення сприймання. Механізми виникнення уявлень. Основні характеристики уявлень. Уявлення як результат узагальнення образу. Загальні і часткові уявлення.

Види уявлень. Класифікація уявлень за модальністю. Класифікації уявлень за змістом і за ступенем узагальненості. Характеристики окремих видів уявлень.

Індивідуальні особливості уявлення і його розвиток. Етапи формування уявлень у людей. Умови розвитку уявлень. Первісні образи пам'яті і персеверуючі образи, спільне і відмінне між ними.

Тема 8. Мислення. Уява

Природа і основні види мислення. Основні характеристики мислення. Мислення і асоціативний перебіг інтелектуальних процесів. Фізіологічні основи мислення. Класифікація мислення. Особливості основних типів мислення.

Основні форми мислення. Поняття. Загальні й одиничні поняття. Процеси засвоєння понять. Чинники, що сприяють засвоєнню понять. Усвідомлення і розуміння. Особливості розуміння. Умовивід як вища форма мислення.

Теоретичні і експериментальні підходи до дослідження мислення. Поняття інтелекту. Проблема інтелекту в гештальтпсихології. Вроджене й набуте в інтелекті. Експериментальні дослідження А. Біне і Т. Симона. Тест Стенфорд – Біне. Критеріально-орієнтувальні тести. Тести досягнень. Експериментальна концепція Дж. Гілфорда.

Основні види розумових операцій. Безпосереднє і опосередковане порівняння. Помилки порівняння. Умовивід по аналогії. Аналіз і синтез як основні операції мислення. Абстракція. Особливості засвоєння абстрактних понять. Конкретизація. Сутність індуктивного умовиводу. Поняття дедукції.

Вирішення складних мисленнєвих задач і творче мислення. Умови творчого мислення. Практичне мислення. Критичне і творче мислення. Концепція творчого мислення Дж. Гілфорда.

Розвиток мислення. Основні етапи формування мислення. Філогенетичний і онтогенетичний аспекти розвитку мислення. Інформаційна теорія інтелектуально-когнітивного розвитку Клара і Уоллеса.

Загальна характеристика уяви та її роль в психічній діяльності. Уява як процес перетворення уявлень. Механізми процесу уяви. Фізіологічні основи уяви. Зв'язок уяви з регуляцією органічних процесів і рухів.

Види уяви. Класифікація уяви за ступенем довільності. Відтворююча уява. Творча уява. Мрія. Просторова уява. Активна і пасивна уява.

Механізми переробки уявлень в образи уяви. Основні етапи формування уявних образів. Аналіз, абстрагування, синтез. Аглотинація як механізм формування образів уяви. Схематизація і акцентування.

Індивідуальні особливості уяви та її розвиток. Відмінності між людьми за ступенем розвитку уяви і за типом уявлень, якими вони оперують. Характеристика ступеня розвитку уяви. Основні типи уяви. Етапи розвитку уяви. Індивідуальний характер розвитку уяви.

Уява і творчість. Концепція Т. Рібо. Етапи творчості за Г. Уоллесом. Рівні творчих задач за Г. Альтшуллером.

Тема 9. Увага

Увага як психічний феномен. Основні характеристики уваги. Увага і свідомість. Увага і орієнтувальний рефлекс. Класифікація теорій уваги за М. М.

Ланге. Теорія уваги Т. Рібо. Концепція уваги П. Гальперіна. Концепція установки Д. Узнадзе і увага.

Основні види уваги. Мимовільна увага і чинники, що її спонукають. Довільна увага, її особливості. Соціальні чинники довільної уваги. Післядовільна увага.

Характеристика властивостей уваги. Психофізичні характеристики сталості уваги. Концентрація і розподіл уваги. Переключення і обсяг уваги. Фізіологічні засади відволікання.

Розвиток уваги. Основні етапи розвитку уваги. Чинники розвитку уваги.

10. Мова та мовлення

Загальна характеристика мови. Мова і мовлення. Лексичний, граматичний і фонетичний склад мови. Слово і його значення. Мовлення як процес словесного спілкування. Емоційно-виразна сторона мовлення. Смысловий підтекст. Розвиток мовлення в філогенезі: комплексне кінетичне мовлення, звукове мовлення і полісемантизм, письмове мовлення.

Фізіологічні основи мовлення. Фізіологічні системи мовлення: периферичні і центральні. Центри Верніке, Брока.

Теоретичні проблеми походження мовлення. Співвідношення вроджених і сформованих структур мовлення. Теорія научіння. Теорія специфічних задатків Н. Хомського. Когнітивна теорія Ж. Піаже. Теорія Л. Виготського. Проблеми взаємовідносин мислення і мовлення.

Основні види мовлення. Усне і письмове мовлення. Діалогове мовлення. Монолог. Пасивне і активне мовлення. Кінетичне мовлення. Основні функції мовлення.

Розвиток мовлення. Основні етапи формування мовлення. Розвиток мовлення в процесі вивчення мови.

Тема 11. Емоційна сфера людини. Воля

Види емоцій та їх загальна характеристика. Емоційний тон відчуття. Співвідношення понять «емоції» і «почуття». Основні характеристики емоцій. Основні види емоцій. Класифікація емоцій. Амбівалентність емоцій. Вищі почуття. Основні характеристики настрою.

Фізіологічні основи і психологічні теорії емоцій. Проблема емоцій в XVIII – XIX ст. Концепції І. Ф. Гербарта, В. Вундта. Концепція походження емоцій Ч. Дарвіна. Теорія емоцій Джемса – Ланге. Теорія емоцій У. Кеннона. Активаційна теорія Ліндсея – Хебба. Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера. Інформаційна концепція емоцій П. В. Симонова. Фізіологічні основи емоцій. Роль другої сигнальної системи в формуванні емоцій.

Розвиток емоцій та їх значення в житті людини. Чинники, що обумовлюють формування позитивних і негативних емоцій. Фрустрація як механізм

формування емоцій. Закономірності формування вищих почуттів. Роль емоцій в регуляції поведінки. Основні функції емоцій. Індивідуальні відмінності в емоційних проявах.

Загальна характеристика вольових дій. Воля як процес свідомої регуляції поведінки. Довільні і мимовільні дії. Особливості довільних рухів і дій. Характеристики вольових дій. Зв'язок волі і почуттів.

Психологічні теорії волі. Проблема волі в роботах античних філософів та в Середньовіччі. Концепції «свободи волі» в епоху Відродження. Екзистенціалізм. Підхід І. Павлова до проблеми волі. Трагування волі з позиції біхевіоризму. Концепція волі в роботах М. Бернштейна. Психоаналітичні концепції волі.

Фізіологічні і мотиваційні аспекти вольових дій Апраксія і абулія. Роль другої сигнальної системи в формуванні вольових дій. Основні і побічні мотиви вольових дій. Роль потреб, емоцій, інтересів і світогляду в формуванні вольових дій.

Структура вольових дій. Компоненти вольових дій. Роль ваблень і бажань у формуванні мотивів і цілей діяльності. Зміст, мета і характер вольової дії. Рішучість і процес прийняття рішення. Типи рішучості за У. Джемсом. Боротьба мотивів.

Вольові якості людини та їх розвиток. Основні якості волі. Самоконтроль і самооцінка. Основні етапи і закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни в формуванні волі.

Тема 12. Психічні стани та їх регуляція

Поняття про адаптацію людини. Особливості взаємодії людини і оточуючого середовища. Гомеостаз. Роботи К. Бернара і У. Кеннона. Визначення та рівні адаптації: фізіологічної, психічної, соціальної.

Функціональний стан організму. Поняття і визначення психічного стану. Класифікації психічних станів. Поняття «психофізіологічного стану». Рівні функціонування фізіологічної системи. Особистісний принцип регуляції станів. Критерії оцінки функціонального стану.

Характеристика станів організму і психіки. Типові функціональні стани. Сон. Стрес і його стадії. Типологія стресу. Загальні риси психічного стресу. Межові стани і адаптація. Механізми психічної адаптації. Адаптаційний бар'єр. Чинники, що обумовлюють функціональний стан і стан психіки.

Поняття про емоційний стрес. Стрес як неспецифічна реакція організму. Основні стадії стресу за Г. Сельє. Класифікація психічного стресу. Умови виникнення інформаційного стресу. Особливості прояву емоційного стресу. Класифікація тривоги.

Регуляція емоційних станів. Механізми регуляції психічних станів. Функції психологічного захисту і класифікація його видів. Роль фрустрації в формуванні

стресових станів. Інтрапсихічний конфлікт. Особливості побудови інтегрованої поведінки.

Тема 13. Становлення і сутність особистості

Визначення і зміст поняття «особистість». Рівні ієрархічної організації людини. Індивід, суб'єкт, особистість, індивідуальність. Структура особистості.

Взаємозв'язок соціального і біологічного в особистості. Концепції спонтанності психічного розвитку. Біологізаторські та соціологізаторські концепції. Закон рекапітуляції.

Системно-структурний підхід у трактуванні структури особистості.

Розвиток особистості в онтогенезі. Соціалізація, індивідуалізація, інкультурація, їх взаємозв'язок і взаємозалежність. Самоактуалізація і саморозвиток особистості. Стійкість і мінливість особистісних властивостей. Інтегративні характеристики особистості.

Класифікація та сутність основних теорій особистості. Періоди розвитку психології особистості: філософсько-літературний, клінічний, експериментальний. Класифікація теорій і концепцій особистості. Психоаналітичні теорії особистості. Гуманістичні теорії особистості.

Методологія експериментального дослідження особистості. L-, Q- та T-дані.

Тема 14. Змістові компоненти особистості (темперамент, характер, здібності, спрямованість)

Поняття про темперамент, основні теорії темпераменту. Основні компоненти темпераменту. Основні етапи становлення сучасних уявлень про темперамент. Гуморальні, конституціональні, психофізіологічні концепції.

Психологічні характеристики темпераменту і особливості діяльності особи. Психологічні характеристики основних класичних типів темпераменту (за Я. Стреляу). Основні закономірності впливу темпераменту на діяльність. Індивідуальний стиль діяльності.

Поняття про характер та основні підходи до його вивчення. Класифікації рис характеру. Мотиваційні і інструментальні риси.

Концепція «акцентуованих осіб» К. Леонгарда, типи акцентуацій. Класифікація характерів на основі опису акцентуацій А. Личка. Соціальна типологія характерів Е. Фромма. Класифікація характерів за К. Юнгом.

Взаємовідносини характеру і темпераменту. Сензитивні періоди для становлення характеру.

Загальна характеристика здібностей людини. Основні ознаки поняття «здібність». Взаємозв'язок здібностей, вмінь та навичок. Класифікації здібностей. Загальні і спеціальні здібності.

Рівні розвитку здібностей і індивідуальні відмінності. Здатність, обдарованість, талант, геніальність. Етапи розвитку здібностей. Задатки. Типологічні групи людей.

Теорії природи людських здібностей: біологізаторські, соціологізаторські.

Поняття про спрямованість особи і мотивацію діяльності. Основні форми спрямованості: ваблення, бажання, прагнення, ідеал, переконання. Мотив і мотивація. Внутрішня (диспозиційна) і зовнішня (ситуаційна) мотивація. Параметри мотиваційної сфери людини: широта, гнучкість і ієрархізованість.

Потреби біологічні і соціальні. Основні характеристики людських потреб, сила, періодичність виникнення і спосіб задоволення. Мета діяльності і життєва мета.

Основні закономірності розвитку мотиваційної сфери. Механізм «зрушення мотиву на мету» (механізм перетворення мети в мотив). Динаміка інтересів в онтогенезі.

Психологічні теорії мотивації. Мотивована поведінка як характеристика особи. Альтруїстична та агресивна поведінка особи.

Тема 15. Свідомість і самосвідомість особистості

Поняття самосвідомості та її витoki. Самосвідомість як процес і умова розвитку особистості. Самосвідомість як внутрішній регулятор поведінки. Мета розвитку самосвідомості.

Структура та рівнева будова самосвідомості. Ланки і одиниці самосвідомості. Смысл «Я». Компоненти самосвідомості: когнітивний, емоційний, операціональний (поведінковий), мотиваційний.

Становлення самосвідомості в онтогенезі людини. Структурно-функціональні та вертикальні (рівневі) моделі структури самосвідомості.

Механізми формування самосвідомості. Етапи розвитку самосвідомості. Значення «схеми тіла», ходіння, мовлення, статево-рольової ідентичності для формування самосвідомості. Самовідчуття, самосприймання, саморозуміння. Самоусвідомлення та «Я-концепція» як прояви самосвідомості. Self, I та Me в структурі самосвідомості (за Р. Бернсом).

«Я-концепція», її структура. «Я-образ», самооцінка, рівень домагань. Афект неадекватності. Психологічний захист, його різновиди. Порушення самосвідомості.

Функції самосвідомості. Шляхи формування самосвідомості.

Тема 16. Сутність та структура діяльності

Загальна психологічна характеристика діяльності. Мета, загальні і приватні цілі, завдання діяльності.

Основоположні принципи психологічної теорії діяльності. Основні поняття теорії О. Леонтьєва: діяльність, свідомість, особистість. Принципи активності і

реактивності.

Основні характеристики поняття «дія». Операції і дії, операції і навички.

Теорія діяльності і предмет психології. Потреби людини, їх різновиди. Етапи розвитку потреб. Опредмечування потреби. Мотив, полімотивованість людської діяльності. Усвідомлювані і неусвідомлювані мотиви діяльності. Мотиви-стимули і мотиви-цілі. Особистісний сенс як форма прояву мотивів у свідомості.

Фізіологія рухів і фізіологія активності. Психомоторика – зв'язок психічних явищ з рухами і діяльністю людини. Проста сенсомоторна реакція, складна сенсомоторна реакція, сенсомоторна координація. Идеомоторні процеси.

Механізми організації рухів. Рефлекторна дуга і рефлекторне кільце. Принцип сенсорних корекцій. Рівнева побудова рухів. Процес формування рухової навички і принцип активності.

Тема 17. Психологічна характеристика провідних видів діяльності

Психологічна характеристика гри. Зв'язок гри з діяльністю. Гра як відтворення видів практичної неігрової діяльності. Сутність людської гри. Основна відмінність між ігровою і трудовою діяльністю. Мотиви гри. Функції гри.

Теорії гри. Теорія функціонального задоволення К. Бюлера. Динамічна теорія Шіллера – Спенсера. Фрейдистські теорії гри. Теорії гри Д. Узнадзе і Л. Виготського.

Значення гри для розвитку особистості. Значення дорослих для розвитку ігрової діяльності. Гра як мистецтво.

Психологічна сутність навчання. Основні цілі навчання. Мотиви навчання. Психологічні закономірності навчання. Види навчання. Учіння.

Навчання і розвиток особистості. Готовність дитини до шкільного навчання.

Психологічна характеристика праці. Безпосередня і опосередкована мотивація праці. Види праці. Професіографія. Праця винахідника. Праця вчителя. Творча діяльність.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Предмет, завдання та методи соціальної психології

Місце соціальної психології в системі наук, її об'єкт та предмет. Поняття соціальної психології. Зв'язок соціальної психології з іншими науками: соціологією, загальною психологією, психологією особистості, акмеологією, віковою психологією, етнопсихологією, психологією управління, юридичною, політичною психологією, педагогікою, філософією, історією та ін.

Визначення предмету соціальної психології: погляди Г. Андрєєвої, Б. Паригіна, В. Мясичева. Сучасні погляди на окреслення предмету соціальної психології.

Коло проблем соціальної психології: соціально-психологічні явища у макрогрупах, соціально-психологічні явища у мікрогрупах, проблема соціалізації особистості.

Об'єкт вивчення соціальної психології.

Характеристика теоретичних та прикладних завдань соціальної психології.

Принципи і методи соціальної психології. Характеристика основних принципів соціальної психології: принцип історизму; об'єктивності; системності; розвитку; гуманізму; активності та творчої діяльності; зворотного зв'язку у сфері взаємодії та групових процесів.

Методи соціальної психології. Дослідницькі методи: теоретичні (оглядово-аналітичний, критичний, конструктивний); емпіричні методи (спостереження, опитування, аналізу процесу та продуктів діяльності, експериментальні, математичні методи). Соціометричний метод, гомеостатичний, техніка репертуарних решіток. Методи впливу: формування та зміна соціальних установок, брейнстормінг, модифікація поведінки, тренінг асертивності, гештальт групи, групи психодрами, групи тілесної терапії.

Тема 2. Історія розвитку соціально-психологічної теорії

Етапи формування соціальної психології як науки:

I період – накопичення знань у сферах філософії та загальної психології (VI ст. до н.е. – середина XIX ст.).

II період – період виділення описової соціальної психології із філософії (соціології) в самостійну галузь знань (50-60 рр. XIX ст. – 20-ті роки XX ст.).

III період – період оформлення соціальної психології в експериментальну науку (20-ті роки XX ст.) та її сучасний розвиток.

Зародження соціально-психологічної думки в античній філософії. Соціально-психологічні погляди у епоху Відродження та Просвітництва. Накопичення соціально-психологічних знань: роботи Платона, Арістотеля, Сократа, Конфуція. Погляди Н. Макіавелі, Т. Гоббса, А. Смітта, Дж. Локка, І. Бентама. Погляди на суспільні відносини та творчі можливості особистості у роботі О. Радищева «Подорож із Петербурга до Москви». Осмислення взаємодії людей у різних спільнотах з позиції вчених Києво-Могилянської академії. Проблема ідеального суспільства з точки зору Г. Сковороди.

Концепції «психології народів», «психології мас», «інстинктів соціальної поведінки». Становлення соціальної психології як самостійної науки (2-га половина XIX ст.), робота М. Лазаруса та Х. Штайнтала «Психологія народів». «Психологія народів» В. Вундта, «психологічна етнографія» М. Надеждіна, «етнічна психологія» Г. Шпета. Представники «психології мас» Г. Лебон, Г. Тард, С. Сігеле. Теорія «інстинктів соціальної поведінки» У. Мак-Дугалла. Дослідження проблем психології натовпу С. Московічі.

Виникнення та становлення соціальної психології як науки. Основні положення класичної теорії організації та управління Ф. Тейлора. Концепція людських взаємин М. Фоллетт та Е. Мейо. Хотторнські експерименти, їх у роль у розвитку соціальної психології; визначення поняття «соціальної людини». Дослідження Мак-Грегора, основні принципи мотивації праці.

Експериментальний етап у розвитку соціальної психології. Експериментальне визначення особливостей протікання пізнавальних процесів в умовах ізоляції та присутності групи (роботи В. Меде та Ф. Оллпорта). «Школа групової динаміки» К. Левіна.

Основні теоретичні парадигми сучасної західної соціальної психології: психоаналіз (З. Фрейд, К. Г. Юнг, А. Адлер, Г. Саллівен, Е. Фромм); біхевіоризм (Дж. Уотсон, К. Халл, Е. Торндайк, Б. Скіннер); гештальт психологія (М. Вертхаймер, В. Келлер, К. Левін, Е. Коффка, Ф. Хайдер); символічний інтеракціонізм (Дж. Мідд, Г. Блумер); когнітивізм (Д. Бродбент, Р. Аткинсон, У. Найссер, Ж. Піаже, Дж. Брунер, Дж. Келлі, Л. Фестингер); гуманістична психологія (Г. Оллпорт, А. Маслоу, К. Роджерс).

Розвиток соціальної психології у Радянському Союзі та в Україні. Етапи розвитку вітчизняної соціально-психологічної думки. Внесок В. Бехтерева у розвиток вітчизняної соціальної психології. Соціологічний підхід розвитку соціальної психології (М. Рейснер, Л. Войтоловський). Представники психологічного підходу розвитку соціальної психології: П. Блонський, К. Корнілов. Основні погляди А. Макаренка, його внесок у становлення та розвиток соціальної психології.

Розвиток соціальної психології у 60-70 роках ХХ ст. Сучасний стан розвитку соціальної психології в Україні.

Тема 3. Проблема особистості в соціальній психології

Поняття особистості у соціальній психології. Співвідношення понять «особистість», «індивід» та «індивідуальність». Поняття людини, індивіда, особистості та індивідуальності. Теорія інтегральної індивідуальності В. Мерліна. Погляди О. Асмолова. Поняття метаіндивідуальності (В. Мерлін), трансіндивідуальності та екоіндивідуальності (Л. Дорфман).

Соціально-психологічна структура особистості. Соціалізація особистості: поняття, інститути та механізми. Статична та динамічна структура особистості (Б. Паригін). Соціальні ролі, соціальні норми, самосвідомість особистості. Я-концепція та її структура. Поняття образу-Я, соціальне-Я особистості. Соціалізація особистості та її стадії. Інститути дотрудової, трудової та післятрудоваї стадій соціалізації. Механізми соціалізації: інтеріоризація-екстеріоризація, наслідування, референтна група, переконання, психологічне зараження, ідентифікація, авторитет, популярність, імітація, почуття провини та почуття сорому.

Соціальні установки особистості. Ієрархічна структура соціальної установки за концепцією В. Ядова. Поняття установки (недиференційовані та диференційовані на основі досвіду). Аттитюд, його структура. Дослідження аттитюду в експериментах Р. Лап'єра (парадокс Лап'єра). Функції соціальних установок: регуляторна, захисна, пристосувальна, виразна, пізнавальна. Структура соціальної установки у відповідності до концепції В. Ядова (елементарні фіксовані установки; аттитюди; басові соціальні установки; ціннісні орієнтації). Залежність соціальних установок від джерела інформації; порядку її надходження; особливостей аудиторії.

Соціально-психологічна характеристика особистості з девіантною поведінкою. Поняття норми та девіації. Соціальна дезадаптація особистості. Асоціальний та антисоціальний характер девіантної поведінки. Адиктивна та аутоагресивна поведінка. Суїцид як різновид аутоагресивної поведінки, типи суїцидів. Поняття делінквентної поведінки.

Ознаки девіантної поведінки, її динаміка. Концептуальні підходи трактування норми та девіації: психологічний, психіатричний, етнокультурний, віковий, педагогічний, гендерний.

Концепції делінквентної поведінки: біолого-генетичний підхід, соціологічний підхід, криміногенний підхід, соціально-психологічний підхід, особистісний, мотиваційно-патологічний підхід.

Тема 4. Соціально-психологічна характеристика спілкування

Спілкування як феномен соціальної психології. Поняття спілкування та його технологій. Етапи вивчення проблеми спілкування у соціальній психології. Предмет дослідження психології спілкування. Зміст спілкування. Форми та види спілкування: за результативністю; за безпосередністю контактів; за типом зв'язків між учасниками взаємодії; за тривалістю взаємодії. Стили спілкування: авторитарний, демократичний, ліберальний. Засоби спілкування (вербальні та невербальні). Форми спілкування: бесіда, телефонна розмова, переговори. Види переговорних процесів: за кількістю учасників; за залученням третьої нейтральної сторони; в залежності від характеру взаємодії; в залежності від цілей. Функції переговорів: пошук спільного рішення; інформаційна функція; комунікативна; регулятивна; пропагандистська; маскувальна функція. Етапи проведення переговорів: підготовка до переговорів; проведення переговорів (попередній вибір позиції учасників; пошук компромісного рішення; завершення переговорів); аналіз результатів переговорів.

Функції спілкування та його структура.

Характеристика комунікативної сторони спілкування. Поняття комунікації. Види інформації, що надходить від комунікатора: стимулююча та констатуюча. Поняття зворотного зв'язку. Бар'єри комунікації (бар'єри ставлення, бар'єри розуміння, соціально-культурні бар'єри). Канали сприймання інформації (за

органами чуття, за логічною основою). Помилки при спілкуванні (помилки при розмові, помилки при слуханні). Рівні обміну інформацією у процесі комунікації (вербальний та невербальний). Значення засобів невербальної комунікації.

Перцептивна сторона спілкування, її характеристика. Поняття соціальної перцепції. Схеми формування першого враження про людину. Фактори, що заважають правильно сприймати та оцінювати людей. Роль зовнішнього вигляду у сприйманні людини людиною (експерименти В. Панферова, О. Бодальова). Ефект послідовності інформації та його вплив на формування першого враження про людину (експерименти Е. Лачинза). Вплив імпліцитної теорії особистості на сприймання людини людиною (експериментальні дослідження Г. Келлі). Вплив соціального статусу на формування першого враження про людину (експерименти П. Уілсона). Соціальні категорії та стереотипи. Поняття каузальної атрибуції.

Спілкування як взаємодія (інтерактивна сторона спілкування). Поняття інтерації, взаємодії та соціальної взаємодії. Структура взаємодії. Типи взаємодій: міжособистісні, особистісно-масові, особистісно-групові, міжгрупові, масово-групові, планетарні. Класифікація соціальних взаємодій за Р. Бейлсом. Взаємодія як контакт між людьми (просторові контакти, контакти обміну, контакти зацікавленості). Взаємодія як організація діяльності. Механізми соціальної взаємодії: потреба, мотивація власне дія. Дослідження взаємодії в концепції символічного інтракціонізму. Транзактний аналіз Е. Берна. Типи взаємодій. Соціально-психологічний конфлікт як особливий вид міжособистісної взаємодії, типи конфліктів (за М. Дойчем), динаміка конфлікту, розв'язання соціально-психологічних конфліктів. Фази спілкування у конфлікті. Основні правила та норми спілкування у конфлікті.

Соціальні дилеми. Вирішення соціальних дилем.

Тема 5. Проблема малої групи в соціальній психології. Групова динаміка. Групові структури

Поняття малої групи у соціальній психології. Поняття малої групи, її верхні та нижні кількісні границі. Типові ознаки малої групи. Поняття колективу та команди. Вплив малої групи на психологію та поведінку людини. Еволюція поняття «група», основні концепції, що визначають розвиток групової психології. Соціологічний напрямок Е. Мейо; школа «групової динаміки» К. Левіна; соціометричний підхід Дж. Морено.

Класифікація малих груп. Дослідження Ч. Кулі (первинні та вторинні групи). Поділ груп на формальні та неформальні (Е. Мейо). Групи членства та референтні групи (нормативні, порівняльні, негативні референтні групи).

Феноменологія малої групи. Поняття групових цінностей та групових норм (інституційні, добровільні, еволюційні групові норми). Нормативний вплив. Функції групових норм: регулятивна, санкціонує, стабілізуюча. Поняття

групового тиску та конформізму. Групова згуртованість, сумісність, поляризація в групах, поняття групового лідерства. Типологія групових норм. Дослідження феноменології малої групи (експерименти Т. Ньюкома, М. Шеріфа, С. Аша).

Конформізм та конформність. Типи та рівні конформної поведінки. Поняття конформізму, конформної поведінки, конформності (зовнішньої та внутрішньої). Поняття негативізму, нонконформізму та нонконформності. Рівні конформної поведінки (підкорення, ідентифікація, інтерналізація). Вплив меншості на групу.

Динамічні процеси в малій групі. Поняття групової динаміки. Стадії розвитку групи: стадія перевірки та залежності; стадія внутрішнього конфлікту; стадія продуктивності; стадія цінності та прив'язаності. Механізми групової динаміки: ідіосинкразійний кредит лідера, розв'язання внутрішньо групових суперечностей, психологічний обмін; механізми розвитку та механізми стабілізації. Динаміка групового розвитку: групові процеси, групові стани, групові ефекти, рівні розвитку групи.

Утворення малої групи. Моделі розвитку малої групи. Фази розвитку малої групи (за А. Петровським): дифузна група, група-асоціація, група-кооперація, група-колектив. Параметричний підхід до динаміки групового розвитку (Л. Уманський). Двовимірний модель розвитку групи (Б. Такмен). Емоційна динаміка групи (І. Волков). Стадії розвитку групи за М. Вудкоком та Ф. Френсісом.

Психологічна структура колективу. Соціально-психологічний клімат у колективі. Поняття колективу, стадії розвитку колективу: притирання, конфліктна стадія, стадія експериментування, досвід успішного вирішення проблем, стадія утворення міцних зв'язків. Поняття соціально-психологічного клімату колективу. Основні прояви соціально-психологічного клімату: згуртованість, взаємна сумісність, стан рівня ідентифікації. Показники сприятливого соціально-психологічного клімату. Заходи управління соціально-психологічним кліматом. Структура соціально-психологічного клімату: відношення людей до праці та відношення людей один до одного. Поняття конфлікту у колективі, типологія конфліктів. Організаційно-управлінські причини конфліктів: структурно-організаційні, функціонально-організаційні, особистісно-функціональні, ситуативно-управлінські.

Структура малої групи. Поняття структури малої групи, формальна та неформальна структура. Соціометрична структура, поняття соціометричного статусу членів групи, особливості проведення соціометрії. Індекс групової згуртованості. Побудова соціограми. Положення індивіда у групі: лідер, улюбленець, індивідуаліст, примкнувший, ізолят, визнаний член групи, центральний член групи, внутрішньогруповий член колективу, позагруповий член колективу. Індекс соціометричного статусу. Соціоматриця. Види контактних груп.

Комунікативна структура малої групи: поняття та основні характеристики. Централізовані та децентралізовані комунікативні мережі. Дослідження ефективності діяльності групи залежно від центральності структури (експерименти А. Бейвеліса, Г. Лівітта, К. Фашо, С. Московічі).

Рольова структура малої групи. Основні групові ролі: генератор ідей, експерт, критик, організатор, мотиватор.

Структура соціальної влади та впливу в малій групі. Типи соціальної влади: винагорода, примус, легітимна, експертна, референтна. Основні характеристики соціальної влади та впливу.

Тема 6. Лідерство і керівництво в малих групах

Поняття лідерства та керівництва в соціальній психології. Поняття лідерства та керівництва. Відмінності між лідером та керівником. Спільні риси лідера та керівника.

Основні психологічні концепції лідерства. Теорія рис особистості лідера; ситуаційна теорія лідерства; синтетична теорія лідерства. Визначення професійно-важливих якостей керівника.

Типологія лідерства. Класифікація Дж. Морено: формальний, неформальний, соціометричний лідер. Класифікація Ф. Селзніка: інституційний, міжособистісний лідер. Класифікація Р. Бейлза: діловий, популярний лідер. Процесуальний підхід Дж. Хемфіла: пробний, успішний, ефективний лідер. Типологія Р. Кеттела: фокусоване лідерство, розсіяне лідерство. Критерії класифікації лідерства. Експериментальне дослідження стилю лідерства (представники школи «групової динаміки»): авторитарний, демократичний, ліберальний стиль. Теорія лідерства Д. Мак-Грегора. Теорія Р. Лайкерта (система орієнтована на завдання та система орієнтована на відносини).

Проблема прийняття групового рішення. Групомислення. Процес прийняття групового рішення (феноменологічний та прагматичний аспекти). Прийняття ефективного рішення в залежності від типу задачі, яка вирішується (роздільні та унітарні задачі). Феномен руйнування процесу прийняття групового рішення. Причини руйнування процесу прийняття групового рішення. Поняття групової дискусії та рішення, ініційованого групою. Поняття групомислення, основні ознаки групомислення. Феномени групової поляризації і «зрушення до ризику». Технології прийняття групою ефективних рішень.

Тема 7. Психологія великих соціальних груп

Поняття та види великих соціальних груп. Методи дослідження у соціальній психології. Історія вивчення великих груп у соціальній психології. Визначення та характеристика поняття «велика соціальна група». Класифікація великих соціальних груп: за тривалістю існування; за характером організації; за реальністю існування; за наявністю певної кількості загальних ознак та механізму

зв'язків із спільнотою. Поняття етнічної групи, суспільного класу, нації, публіки та маси.

Методи дослідження великих соціальних груп: методи етнографії та культурантропології; методи соціології; методи мовознавства; аналіз соціальних уявлень С. Московічі.

Загальні ознаки та структура великих соціальних груп. Характеристика впливу на велику соціальну групу специфічних регуляторів соціальної поведінки – звичаїв, традицій, моралі. Мова як характеристика великих соціальних груп. Спосіб життя великої соціальної групи. Групові цінності та стереотипи, трансляція ознак від покоління до покоління. Структура психології великої групи: психічні властивості, психічні процеси та психічні стани. Динаміка розвитку великої соціальної групи: типологічний рівень, рівень ідентифікації та рівень солідарності.

Психічний склад групи. Коефіцієнт життєстійкості групи. Психічний склад групи: соціальний та національний характер, темперамент, уподобання, звичаї, традиції. Психічні явища у великих соціальних групах: когнітивні, потребово-мотиваційні, афективні, регулятивно-вольові. Поняття коефіцієнту життєстійкості групи та його складових.

Партії. Масові рухи. Поняття соціального руху, його зовнішні та внутрішні характеристики: соціальна база, цілі рухів, основна сфера докладання зусиль, ступінь організованості, спрямованість ідеології, організація, ідеологія, соціальна психологія рухів. Умови виникнення соціального руху. Функції рухів. Мотиви участі у політичних рухах. Стадії розвитку політичних рухів (за Є. Вятром).

Поняття політичних партій. Типологія політичних партій за Є. Вятром. Кадрові та масові партії.

Суспільна думка. Групова думка як форма суспільної думки. Поняття суспільної думки. Таганрозьке дослідження Б. Грушина як одне із найбільш відомих досліджень суспільної думки у вітчизняній психології. Чіткість та гласність як основні умови суспільної думки. Рівні суспільної думки, її критерії та динаміка. Характеристика функцій суспільної думки. Поняття групової думки, її функції та форми вияву.

Поняття «соціальний тип особи». Проблема співвідношення характеристик великої групи та індивіда. Історія дослідження поняття «соціальний тип особистості» (Е. Фромм, М. Вебер, К. Маркс). Класифікація типів особистості що відображає залежність від її ціннісних орієнтацій: традиціоналіст, ідеаліст, фрустрований тип особистості, реаліст, гедоністичний матеріаліст. Одна із найбільш поширених класифікацій типів особистості: колективіст (патріархальна, пролетарська, радянська особистість); індивідуаліст (античного, буржуазного, індустріального та постіндустріального суспільства); солідарист. Соціоніка як концепція типів особистості та взаємозв'язків між ними.

Тема 8. Психологія масової активності громадян

Поняття та основні різновиди масової стихійної поведінки. Основні прояви масової активності: масовидні явища, організована та неорганізована масова поведінка. Різновиди масових скупчень громадян: випадкове, споглядальне, рятівне, протестне (мітингуєче). Ознаки маси. Дослідження психології натовпу (Г. Лебон, Г. Тард, С. Сігіле, З. Фрейд, Е. Фромм, В. Райх, В. Франкл, С. Московічі).

Методи дослідження масової активності: метод опитування, вторинні методи, проєктивні методи, експериментальні методи (методи соціальної психології, моделювання поведінки натовпу, польові експерименти). Приклади експериментального дослідження масової активності.

Чинники, що детермінують виникнення масової стихійної поведінки. Соціальні чинники (довготривалі та ситуативні). Соціально-психологічні чинники: механізми притягнення, наслідування, навіювання, емоційного зараження, групової творчості, групової могутності. Індивідуально-психологічні чинники.

Топологія натовпу та соціально-психологічні особливості окремих його різновидів. За ступенем керованості: стихійний, керований, організований. За ступенем активності: пасивний, активний, агресивний. Загальноприйнята типологія діючого натовпу: конвенціональний, експресивний, екстатичний, панічний, грабіжницький, агресивний. Етапи формування та структура натовпу. Психологічні особливості поведінки людини у натовпі. Правила поведінки у натовпі. Прийоми впливу на натовп. Особливості проведення переговорного процесу представниками правоохоронних органів із різними типами натовпу.

Сутність агресивного натовпу. Закономірності його функціонування. Психологічна характеристика агресивного натовпу. Склад агресивного натовпу та основні етапи його формування. Психологічна характеристика учасників натовпу. Форма та структура натовпу. Межі натовпу. Алгоритм психологічно доцільних дій при загрозі виникнення агресивного натовпу.

Тема 9. Соціально-психологічна характеристика етнічних груп

Психологічна характеристика етносу. Основні концепції етносу. Поняття етнічної психології, основні етапи її історичного розвитку. Характеристика понять етнос, етнічна спільність, елементарні етнічні одиниці, субетнічні спільності, міжетнічні спільності. Основні стадії розвитку етносу (за Л. Гумельовим). Класифікація етнічних груп за часовими ознаками: клани, племена, народ, народність, нація. Функції етносу та його основні цінності.

Основні підходи до розгляду поняття етнічності: примордіалістський підхід (К. Гірц, Р. Гамбіно, У. Коннор, А. Грілі, П. Ван де Берге); конструктивістський підхід (Дж. Мід, С. Гоффман, Ф. Барт, Р. Дженкінс); інструменталістський підхід

(С. Московічі, В. Тишков, Д. Белл, А. Коен, Дж. Окамура, М. Фішер, К. Янг); теорія самокатегоризації (Г. Теджфел); дихотомічний поділ спільнот (Б. Поршнев).

Поняття діаспори. Основні хвилі еміграції українців. Досвід культуротворення української діаспори.

Етнічна картина світу. Форми існування етносів та основні етнічні процеси. Поняття етнічної картини світу, її соціально-психологічна характеристика. Етнічні процеси. Форми існування етносів: зародження, розширення, перехід у гомеостаз. Статичні (психічний склад етносу, етнічна свідомість) та динамічні (етнічні почуття та етнічні смаки) психологічні характеристики етносу. Етнічна ідентичність та її типи. Дискримінаційні процеси в етнічному середовищі: стереотипізація, ксенофобія, екстремізм, націоналізм, тероризм. Поняття расової дискримінації. Природна та насильницька асиміляція.

Соціально-психологічна сутність нації. Основні ознаки нації. Поняття національної ідентифікації. Характеристики нації як вищої форми етнічної спільноти. Основні ознаки нації. Поняття національної ідентифікації: джерела національної ідентичності, її структура (когнітивний, конативний, афективний компонент). Становлення національної ідентичності. Поняття національної та культурної невизначеності (маргінальності).

Тема 10. Соціально-психологічна характеристика релігійних спільнот

Психологічна сутність та основні ознаки релігії. Становлення психології релігії як наукової галузі. Основні ознаки релігії. Поняття та характеристика релігійної свідомості. Структура релігійної свідомості. Основні типи релігійних організацій: церква, секта, культ. Психологічні концепції віри (В. Джемс, З. Фрейд, Е. Фромм). Механізм формування релігійності індивіда. Загальні риси релігійних груп (групові інтереси, потреби, норми, цінності, думки, цілі). Психологічна структура релігійної спільноти. Динаміка формування релігійних спільнот. Характеристики психологічних механізмів віри: зараження, навіювання та самонавіювання, наслідування. Психотерапевтичний ефект віри.

Поняття «деструктивні культу» та їх різновиди у сучасному суспільстві. Ознаки деструктивних культів. Діяльність деструктивного культу: керівництво, доктрина, членство. Стадії розвитку деструктивного культу: месіанське посвячення та апокаліптична параноя.

Тема 11. Прикладна соціальна психологія як галузь професійної діяльності

Прикладна соціальна психологія як соціальна діяльність. Характеристика поняття прикладної соціальної психології. Соціальна робота як наукова галузь, завдання та принципи соціальної роботи. Відмінність між соціальною роботою та прикладною соціальною психологією. Соціально-психологічна допомога як

технологія соціальної роботи. Основні напрями та етапи соціально-психологічної допомоги. Відмінність між прикладною соціальною психологією та соціально-психологічною допомогою.

Взаємозв'язок між фундаментальними та прикладними соціально-психологічними дослідженнями. Види прикладних соціально-психологічних досліджень: описові, аналітичні, оцінні. Методи прикладного соціально-психологічного дослідження. Перелік послуг, які надає прикладна соціальна психологія. Причини кризи прикладної соціальної психології.

Предмет, структура та завдання прикладної соціальної психології. Структура прикладної соціальної психології. Основні функції прикладної соціальної психології: у сфері соціальної практики, освіти, теорії. Предмет прикладної соціальної психології та його складові. Завдання прикладного соціально-психологічного дослідження.

Напрями розвитку прикладної соціальної психології: прикладна соціальна психологія у сфері економіки і виробництва; прикладна соціальна психологія у сфері політики; прикладна соціальна психологія управління; прикладна соціальна психологія у сфері освіти і науки; прикладна соціальна психологія у сфері охорони здоров'я; прикладна соціальна психологія сім'ї; прикладна соціальна психологія у правовій сфері.

Організаційні структури соціально-психологічних служб в Україні. Історія створення соціально-психологічної служби в Україні. Національна система соціально-психологічної служби (НСПС) та її структура. Основні завдання НСПС. Рівні діяльності НСПС.

Соціально-психологічна допомога дітям та жінкам, які постраждали від домашнього насилля. Домашнє насилля, його ознаки та види. Цикл домашнього насилля. Домашнє насилля як кризовий компонент, його структура.

Психологічні особливості діагностики дітей, які пережили насилля у сім'ї. Програма індивідуальної психолого-соціальної реабілітації жінок, які пережили насилля в сім'ї: загальні вимоги до програми, особливості діагностики, особливості соціально-психологічного консультування.

Рекомендації психологам щодо надання першої допомоги жертвам домашнього насилля. Рекомендації для батьків, чия дитина піддалася насиллю в сім'ї. Особливості поведінки батьків, яких підозрюють у жорстокості по відношенню до дитини.

Недоліки сімейного виховання як основна причина формування девіантної поведінки у дитини. Соціально-психологічна робота із підлітками, які мають девіантну поведінку. Стадії сімейного життя та їх характеристика. Ознаки сімейного неблагополуччя. Основні типи неблагополучних сімей. Причини неблагополуччя сім'ї. Основні фактори сімейного виховання, які впливають на формування особистості дитини. Особливості діагностики відхилень у поведінці

підлітків. Методи індивідуальної та групової роботи із підлітками, які мають відхилення у поведінці.

Проблема булінгу, загальна характеристика та надання соціально-психологічної допомоги. Поняття булінгу, проблеми булінгу в Україні, мотивацію до булінгу та його види: вербальне цькування, соціальне виключення, фізичне насилля. Прояви булінгу. Психологічні особливості учасників булінгу: ініціаторів, переслідувачів, спостерігачів, жертв, захисників. Наслідки ситуації булінгу. Міфи про булінг та їх спростування. Особливості психологічної роботи із учасниками булінгу.

ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ

Тема1. Типологія екстремальних та кризових ситуацій

Визначення понять «екстремальна ситуація», «кризова ситуація», «надзвичайна ситуація» та їх співвідношення.

Критерії та підходи до класифікації екстремальних та кризових ситуацій.

Соціально-психологічна класифікація криз (за рівнем. індивідуальні, сімейні, групові, суспільні).

Типологія надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального та воєнного характеру.

Фази та стадії розвитку кризових і надзвичайних ситуацій з психологічної точки зору.

Основні психологічні характеристики середовища в екстремальній ситуації (невизначеність, небезпека, дефіцит часу, соціальна ізоляція/скупченість).

Тема2. Екстремальні психічні стани жертв надзвичайних ситуацій

Поняття та види екстремальних психічних станів (ЕПС). Гострі реакції на стрес.

Психологічні феномени, що виникають у жертв НС. страх, тривога, паніка, агресія. Дисфункціональні стани (ступор, тремор, плач, істерика, апатія) та їх динаміка.

Механізми психологічного захисту та копінг-стратегії в умовах екстремального стресу.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). діагностичні критерії, симптоматика, фази розвитку.

Вплив індивідуально-психологічних особливостей на формування ЕПС та їх наслідки.

Тема3. Екзистенційні кризи та основи кризової психотерапії

Екзистенційні дилеми (свобода-відповідальність, сенс-безглуздя, ізоляція-співвідношення, смертність) як джерела криз (Ялом).

Поняття екзистенційної кризи та її відмінність від ситуаційної (травматичної) кризи.

Теоретичні основи кризисної психотерапії (кризове втручання). Моделі кризового втручання.

Цілі, завдання та етапи кризисної психотерапії.

Особливості роботи з горем та втратою. фази горювання та психологічна допомога на кожному етапі.

Етика та межі компетенції кризового психолога.

Тема4. Психологія поведінки людини в напружених, екстремальних та надзвичайних ситуаціях

Психологічна готовність до дій в екстремальних умовах. структура та шляхи формування.

Особливості прийняття рішень та управління увагою в умовах дефіциту часу та інформації.

Типові помилки та деструктивні форми поведінки індивіда/групи в НС (паніка, ступор, ірраціональні дії).

Психологія натовпу та особливості управління масовою поведінкою в зоні НС.

Поведінка рятувальників та інших фахівців екстреного профілю. фактори професійного стресу, «синдром вигорання», «вторинна травматизація».

Роль лідера та механізми групової згуртованості в екстремальних умовах.

Тема5. Надання екстреної психологічної допомоги в зоні надзвичайних ситуацій та особам, що опинились у складних життєвих обставинах

Принципи та цілі надання екстреної психологічної допомоги (ЕПД).

Концепція «Психологічної першої допомоги» (ППД, PFA): основні принципи (подивитися, послухати, зв'язати).

Особливості роботи з різними категоріями постраждалих (діти, люди похилого віку, люди з особливими потребами).

Техніки роботи з гострими реакціями. агресія, істерика, ступор, тремор.

Психологічна підтримка та стабілізація стану постраждалих на місці події.

Дебрифінг та декомпресія. їхнє місце в системі психологічної допомоги.

3. ВИМОГИ ЩОДО ЗАСВОЄННЯ РІВНЯ ТА ОБСЯГУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Перелік компетентностей відповідно до освітньої програми ступеня вищої освіти бакалавр.

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії,

ЗК9 Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності:

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел

СК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій

СК6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації

СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуально та групову)

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики

СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку

Програмні результати навчання:

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань

ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги

ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження

ПР7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки

ПР8. Презентувати результати власних досліджень усно/письмово для фахівців і нефахівців.

ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання

ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника

ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій

ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії

Знання, уміння, навички

«Загальна психологія»

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- предмет загальної психології та її значення для підготовки психолога, систему психологічних знань, галузі психології, основні напрями зарубіжної психології, методи психологічного дослідження;

- фізіологічну основу психічної діяльності, етапи та основні теорії еволюції психіки;

- пізнавальну та емоційно-вольову сфери психіки людини (відчуття, сприймання, пам'ять, уявлення, мислення, мова та мовлення, уява, увага, воля, емоції); провідні психічні стани та механізми їх регуляції;

- походження і розвиток свідомості та самосвідомості людини, сутність неусвідомлених психічних процесів;

- особистість та її структуру (темперамент, характер, здібності, спрямованість)

- діяльність, її структуру та формування; поняття провідного виду діяльності; особливості гри, навчання та праці як провідних видів діяльності; співвідношення понять «діяльність», «спілкування», «поведінка»;

- особливості організації психологічного дослідження, вимоги до змісту та оформлення курсової роботи;

вміти:

- давати визначення психологічних понять та розкривати їх зміст;

- орієнтуватися в системі психологічних знань, визначати в ній місце окремих психічних явищ;

- працювати з літературними джерелами з психології: здійснювати інформаційний пошук, складати бібліографію, аналізувати теоретичний матеріал і здійснювати його узагальнення, формулювати висновки;

- добирати адекватні методи та конкретні методики психологічного дослідження для вивчення окремих психічних явищ, організувати та проводити емпіричне дослідження, здійснювати обробку емпіричних даних, представляти та аналізувати їх, формулювати висновки;

- вербалізувати свої знання та використовувати їх на практиці.

«Соціальна психологія»

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- теоретико-методологічні засади соціальної психології, її місце в системі психологічних дисциплін;

- понятійний апарат соціальної психології;

- предмет, завдання та історію соціальної психології;

- теоретичні та практичні аспекти соціальної психології особистості;

- соціально-психологічний зміст, умови та засоби оптимізації спілкування;

- природу та динаміку соціально-психологічних явищ у малих соціальних групах;

- психологічні характеристики великих соціальних груп;

- теоретичні та методологічні засади прикладної соціальної психології;

вміти:

- застосовувати отримані знання в практичній діяльності;

- здійснювати соціально-психологічний аналіз соціалізації та розвитку особистості;

- здійснювати вивчення соціально-психологічних явищ, виявляти чинники, що мають найбільший вплив на формування групових регуляторів індивідуальної та групової поведінки;

- на основі вивчення процесу та особливостей спілкування розробляти рекомендації щодо його оптимізації;

- враховувати знання психології великих соціальних груп у практичній діяльності;

- проводити прикладні соціально-психологічні дослідження з метою підвищення ефективності професійної діяльності.

«Екстремальна та кризова психологія»

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- предмет дисципліни організацій та її значення для підготовки фахівців у галузі екстремальної та кризової психології;
- основи екстремальної та кризової психології, теорії та методи дослідження психологічних аспектів екстремальних ситуацій.
- психологічні особливості людської поведінки в кризових умовах.
- механізми стресу, травми, посттравматичного стресового розладу та методи їх подолання.
- психологічні підходи до надання допомоги у надзвичайних ситуаціях (психологічна перша допомога).
- теорії кризового консультування та психологічної підтримки.

вміти:

- Вміти давати чітке визначення психологічним поняттям та детально розкривати їх зміст.
- орієнтуватися в системі психологічних знань, розуміти місце кожного окремого психічного явища в загальній картині науки.
- вміти працювати з літературними джерелами з психології, здійснювати інформаційний пошук, складати бібліографії, аналізувати теоретичні матеріали, узагальнювати їх та формулювати відповідні висновки.
- обирати адекватні методи та конкретні методики психологічного дослідження для вирішення актуальних проблем, що виникають у діяльності керівництва та персоналу організацій.
- володіти навичками вербалізації своїх знань та застосовувати їх на практиці.

4. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ АТЕСТАЦІЇ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, вмінь та сформованості компетентностей вимогам стандарту ступеня вищої освіти «бакалавр» спеціальності 053 «Психологія»

Атестація здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ здійснюється відповідно до Законів України «Про вищу освіту» та «Про освіту», стандарту вищої освіти спеціальності «Психологія», інших нормативних актів України з питань освіти, Статуту Національної академії внутрішніх справ.

В Національній академії внутрішніх справ атестація здобувачів вищої освіти проводиться після завершення теоретичної та практичної частини навчання за акредитованими спеціальностями відкрито і гласно та завершується виданням документів про вищу освіту. Здобувачі вищої освіти та інші особи, присутні на атестації, можуть вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації.

Терміни проведення атестації визначаються графіком освітнього процесу на навчальний рік. Атестацію проходить кожен здобувач вищої освіти Академії після повного виконання ним навчального плану за відповідним рівнем за білетами, складеними у повній відповідності до програми навчальної дисципліни. Час на підготовку – 20 хвилин.

Підсумкова оцінка атестації здобувача вищої освіти визначається як середня з оцінок за кожен вид екзаменаційних завдань за 100-бальною шкалою з метою одержання еквівалентних оцінок за національною шкалою та за шкалою ECTS. Рішення екзаменаційної комісії про підсумкову оцінку приймається на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які приймали участь у засіданні.

Якщо відповідь здобувача вищої освіти на екзамені не відповідає вимогам рівня атестації екзаменаційна комісія ухвалює рішення про те, що здобувач не пройшов атестацію і у протоколі засідання екзаменаційної комісії йому проставляється оцінка «незадовільно» (0-59 балів (FX, F)). У випадку, якщо випускник не з'явився на засідання екзаменаційної комісії для складання екзаменів або захисту дипломної роботи, у протоколі зазначається, що він «неатестований у зв'язку із неприбуттям» на засідання.

5. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ, ЩО ВИНОСЯТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

1. Класифікація психічних явищ. Психічні процеси, психічні стани, психічні властивості особистості.
2. Методологічні засади вивчення людини. Основні методи психологічних досліджень.
3. Психіка як властивість високоорганізованої живої матерії. Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Основні функції психіки.
4. Розвиток психіки людини. Загальні характеристики стадій розвитку людини.
5. Свідомість і неусвідомлювані психічні процеси.
6. Відчуття як чуттєве відображення окремих властивостей предметів. Основні властивості, види і характеристики відчуттів.
7. Сенсорна адаптація і взаємодія відчуттів. Сенсibiliзація. Синестезія.
8. Загальна характеристика сприймання. Сприймання як складний перцептивний процес. Сприймання простору. Сприймання руху і часу, їх механізми.
9. Основні властивості і види сприймання. Предмет і фон в сприйманні.
10. Визначення і загальна характеристика пам'яті: механізми, види, процеси.
11. Визначення уявлення і його основні характеристики. Типи уявлень та види. Індивідуальні особливості уявлення і його розвиток.
12. Природа і основні види мислення. Основні характеристики мислення. Основні форми мислення.
13. Теоретичні і експериментальні підходи до дослідження мислення. Поняття інтелекту.
14. Основні види розумових операцій. Вирішення складних мисленнєвих задач і творче мислення.
15. Загальна характеристика уяви та її роль у психічній діяльності. Види уяви.
16. Механізми переробки уявлень в образи уяви. Основні етапи формування уявних образів.
17. Увага як психічний феномен. Основні характеристики уваги: види, властивості.
18. Загальна характеристика мови. Мова і мовлення. Види мовлення, їх загальна характеристика.
19. Види емоцій та їх загальна характеристика.
20. Фізіологічні основи і психологічні теорії емоцій.
21. Загальна характеристика вольових дій. Зв'язок волі і почуттів.

22. Психологічні теорії волі. Вольові якості людини та їх розвиток. Основні етапи і закономірності формування вольових дій у дитини.
23. Класифікації психічних станів. Характеристика станів організму і психіки. Типові функціональні стани. Межові стани і адаптація.
24. Стрес як неспецифічна реакція організму. Основні стадії та особливості прояву емоційного стресу.
25. Механізми регуляції психічних станів. Функції психологічного захисту і класифікація.
26. Визначення і зміст поняття «особистість». Індивід, суб'єкт, особистість, індивідуальність. Взаємозв'язок соціального і біологічного в особистості.
27. Концепції спонтанності психічного розвитку особистості. Біологізаторські та соціологізаторські концепції особистості.
28. Системно-структурний підхід у трактуванні структури особистості.
29. Розвиток особистості в онтогенезі. Соціалізація, індивідуалізація, інкультурація, їх взаємозв'язок і взаємозалежність.
30. Періоди розвитку психології особистості: філософсько-літературний, клінічний, експериментальний.
31. Методологія експериментального дослідження особистості. L-, Q- та T-дані.
32. Поняття про темперамент, характеристика теорій.
33. Основні етапи становлення сучасних уявлень про темперамент. Гуморальні, конституціональні, психофізіологічні концепції.
34. Основні закономірності впливу темпераменту на діяльність. Індивідуальний стиль діяльності.
35. Поняття про характер та основні підходи до його вивчення. Класифікації рис характеру. Мотиваційні і інструментальні риси.
36. Концепція «акцентуованих осіб» К. Леонгарда, типи акцентуацій.
37. Загальна характеристика здібностей людини. Основні ознаки поняття «здібність». Взаємозв'язок здібностей, вмінь та навичок. Класифікації здібностей.
38. Рівні розвитку здібностей і індивідуальні відмінності. Здатність, обдарованість, талант, геніальність. Задатки.
39. Поняття про спрямованість особи і мотивацію діяльності. Основні форми спрямованості: ваблення, бажання, прагнення, ідеал, переконання.
40. Мотив і мотивація. Внутрішня (диспозиційна) і зовнішня (ситуаційна) мотивація. Параметри мотиваційної сфери людини: широта, гнучкість і ієрархізованість.
41. Психологічні теорії мотивації. Мотивована поведінка як характеристика особи.
42. Поняття самосвідомості. Самосвідомість як процес і умова розвитку особистості. Самосвідомість як внутрішній регулятор поведінки.

43. Структурна та рівнева будова самосвідомості. Ланки і одиниці самосвідомості. Компоненти самосвідомості: когнітивний, емоційний, операціональний (поведінковий), мотиваційний.
44. Самовідчуття, самосприймання, саморозуміння. Самоусвідомлення та «Я-концепція» як прояви самосвідомості.
45. «Я-концепція», її структура. «Я-образ», самооцінка, рівень домагань.
46. Функції самосвідомості. Шляхи формування самосвідомості.
47. Загальна психологічна характеристика діяльності. Мета, загальні і приватні цілі, завдання діяльності. Основні характеристики поняття «дія». Операції і дії, операції і навички.
48. Основоположні принципи психологічної теорії діяльності. Принципи активності і реактивності.
49. Потреби людини, їх різновиди. Етапи розвитку потреб. Опредмечування потреби.
50. Механізми організації рухів. Рефлекторна дуга і рефлекторне кільце (зо М. Бернштейном). Принцип сенсорних корекцій. Рівнева побудова рухів.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

1. Поняття великих соціальних груп та їх класифікація. Методи дослідження великих соціальних груп.
2. Динаміка формування великої соціальної групи. Мова та спосіб життя як основні характеристики великих соціальних груп.
3. Поняття психічного складу великої групи. Коефіцієнт життєстійкості групи.
4. Психологія масових рухів та політичних партій.
5. Типологія особистості, що відображає залежність від її ціннісних орієнтацій.
6. Характеристика таких типів особистості як колективісти, індивідуалісти та солідаристи.
7. Поняття маси у соціальній психології. Різновиди масовидних скупчень громадян. Поняття натовпу у соціальній психології.
8. Психологія натовпу у дослідженнях Г. Лебона. Погляди Г. Тарда на психологію натовпу.
9. Психологія натовпу С. Сігіле. Психоаналітична теорія натовпу З. Фрейда.
10. Теорія натовпу Е. Фромма. Теорія натовпу В. Райха.
11. Погляди на психологію натовпу В. Франкла. Теорія натовпу С. Московічі.
12. Соціальні та соціально-психологічні чинники, що визначають виникнення масової стихійної поведінки.

13. Індивідуально-психологічні чинники, що детермінують виникнення масової стихійної поведінки.
14. Типологія натовпу. Етапи формування та структура натовпу. Особливості поведінки людини у натовпі.
15. Прийоми впливу на натовп. Сутність агресивного натовпу. Закономірності його функціонування. Психологічні дії при загрозі виникнення агресивного натовпу.
16. Соціально-психологічні умови виникнення та поширення чуток. Основні типи чуток. Трансформація та фабрикування чуток. Профілактика та протидія виникненню чуток.
17. Основні поняття етнічної психології. Стадії розвитку етносу. Основні підходи до розгляду поняття етнічності.
18. Ідея дихотомічного поділу спільнот. Поняття діаспори. Питання еміграції в Україні.
19. Поняття природної та насильницької асиміляції.
20. Поняття етнічної ідентичності. Основні типи етнічної ідентичності.
21. Соціально-психологічна сутність нації. Поняття національної ідентичності.
22. Основні ознаки релігії. Поняття релігійної свідомості. Церква як основний тип релігійної організації.
23. Поняття релігійного культу. Психологічні концепції віри.
24. Поняття релігійної групи та її структура.
25. Механізми формування релігійності індивіда. Основні характеристики релігійної особистості.
26. Соціально-психологічні механізми впливу під час культових відправ. Ознаки деструктивних культів. Особливості керівництва деструктивним культом.
27. Доктрина деструктивного культу. Членство деструктивного культу.
28. Стадії розвитку деструктивного культу.
29. Загальна характеристика прикладного аспекту соціальної психології.
30. Поняття соціальної роботи як прикладної наукової галузі.
31. Поняття соціально-психологічної допомоги.
32. Предмет, завдання та основні напрямки прикладної соціальної психології.
33. Характеристика основних функцій прикладної соціальної психології.
34. Прикладна соціальна психологія у сфері економіки та виробництва.
35. Прикладна соціальна психологія у сфері політики.
36. Прикладна соціальна психологія управління.
37. Прикладна соціальна психологія у сфері освіти та науки.
38. Прикладна соціальна психологія у сфері охорони здоров'я.
39. Прикладна соціальна психологія і сім'я.

40. Прикладна соціальна психологія у правовій сфері.
41. Організація соціально-психологічної служби в Україні.
42. Поняття домашнього насилля, його основні ознаки та види.
43. Діти, які постраждали від насилля в сім'ї.
44. Індивідуальна психосоціальна реабілітація жінок, які постраждали від домашнього насилля.
45. Поняття неблагополучної сім'ї. Фактори сімейного виховання, що впливають на формування особистості дитини.
46. Методи індивідуальної та групової корекційної роботи із девіантними підлітками.
47. Булінг та його види.
48. Психологічні особливості учасників булінгу. Особливості соціально-психологічної роботи із учасниками булінгу.
49. Основні психологічні принципи роботи із постраждалими від дії деструктивного релігійного культу.
50. Поняття національних меншин. Основні соціально-психологічні проблеми національних меншин в Україні.

ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ

1. Кризова психологія як наукова галузь, її предмет, категорії і завдання.
2. Поняття кризи та кризової ситуації.
3. Характеристика життєвих криз за ознакою передбачуваності.
4. Типів пристосувальних реакцій по Дж. Блум.
5. Типові симптоми життєвої кризи.
6. Динаміка переживання кризи особистістю.
7. Характеристика типів ставлення особистості до кризи.
8. Типи екстремальних ситуацій
9. Стадії розвитку стресового стану
10. Поняття про копінг, його функції та класифікація.
11. Характеристика соціальних і особистісних копінг-ресурсів.
12. Поняття про вікові кризи, їх призначення та типові симптоми.
13. Характеристика нормативних криз епохи дитинства.
14. Характеристика нормативних криз підліткового та юнацького віку.
15. Характеристика нормативних криз епохи дорослості.
16. Характеристика нормативних криз професійного розвитку особистості.
17. Поняття про психічну втрату та травматичну кризу.
18. Поняття «криза», «подія».
19. Суть і перебіг кризи розлучення.
20. Хвороба як причина особистісної кризи.

21. Переживання кризи особистістю, яка втратила роботу.
22. Загальна характеристика травматичної кризи.
23. Основні форми та методи роботи кризового психолога.
24. Базові психодіагностичні методики кризової психології.
25. Види психологічної допомоги особистості у кризовому стані.
26. Перша психологічна допомога особистості у кризовому стані.
27. Класифікація видів психологічної допомоги.
28. Методи самопомоги особистості, що переживає кризу.
29. Зміст та реалізація кризової інтервенції.
30. Особливості застосування методів кризової психології.
31. Специфіка надання психологічної допомоги дітям і дорослим у кризовому стані.
32. Суть кризової психологічної інтервенції.
33. Техніки психологічного консультування суїцидальної особистості.
34. Особливості переживання людьми самогубства близьких.
35. Особливості прояву ПТСР як наслідку переживання самогубства близької людини.
36. Зміст понять «ресурс» і «ресурс особистості».
37. Зміст психологічних ресурсів особистості.
38. Зовнішні і внутрішні ресурси особистості.
39. Класифікація наукових поглядів на психосоматичні ресурси особистості.
40. Класифікація складних життєвих обставин в кризовій психології.
41. Небезпечні ситуації воєнного часу.
42. Критерії психологічного здоров'я.
43. Модель психологічного здоров'я та її складові.
44. Основні ресурси подолання особистістю складних життєвих обставин.
45. Психологічний захист особистості в складних життєвих обставинах.
46. Складові психологічного здоров'я та благополуччя.
47. Сучасні концепції ресурсів особистості.
48. Теорії психологічної допомоги при психосоматичних захворюваннях.
49. Чинники порушення психологічного здоров'я.
50. Фактори, які негативно впливають на психологічне здоров'я та благополуччя особистості.
51. Чинники психологічного благополуччя особистості.
52. Проблема самогубства як дезадаптивна реакція особистості на життєву кризу.
53. Детермінанти суїцидальної поведінки дітей і підлітків.
54. Динаміка екстремальних станів

56. Зміст адаптаційних ресурсів особистості.
57. Горе та втрати як чинники розвитку ненормативних криз.
58. Надзвичайні ситуації та катастрофи в аспекті кризової психології.
59. Принципи надання психологічної допомоги в кризових станах.
60. Методи регуляції та саморегуляції кризових станів.

6. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

1. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник. Київ: ЦУЛ, 2007.
2. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019.
3. Казміренко Л. І., Кудерміна О. І., Мойсеєва О. Є. Психологія / за заг. ред. Казміренко Л. І. Київ, 2015.
4. Корольчук М. С., Крайнюк В. М., Марченко В. М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2011.
5. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень: наук. пос. Київ: Кондор, 2009.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021.
7. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ: Ліра, 2020.
8. М'ясоїд П. А. Загальна психологія. Київ, 2006.
9. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія: підручник. Київ: Каравела, 2012.
10. Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник. Київ: Кондор, 2012.
11. Савчин М. Й. Загальна психологія: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2018.
12. Сергієнкова О. П. та ін. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019.
13. Герасімова Н. Є. Загальна психологія: практикум. Черкаси: В-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012.
14. Волошина В.В., Долинська Л.В., Ставицька С.О., Темрук О.В. Загальна психологія: Практикум. Київ: Каравела, 2016.
15. Зелінська Т. М., Михайлова І. М. Праткикум із загальної психології: навч. посібник. Київ: Каравела, 2018.
16. Ільїна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навч. посібник. Суми: Університетська книга, 2017.
17. Пашукова Т.І., Допіра А.І., Дьяконов Г.В. Практикум із загальної психології. Київ: Знання, 2006.
18. Зелінська Т.М. та ін. Практикум із загальної психології. Київ: Каравелла, 2016.
19. Колобич О. П. Загальна психологія: навчально-методичний посібник. Львів, 2018.
20. Максименко С. Д. та ін. Психологія та педагогіка / за ред. С. Д. Максименка.
21. М'ясоїд П. А. Курс загальної психології: підручник: [у 2 Т.]. Київ: Алерта, 2013.

22. Шамлян К., Кліманська М. Проективні методи дослідження особистості: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014.
23. Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://pidruchniki.ws/>.
24. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.dnpb.gov.ua.
25. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://nbuv.gov.ua>.
26. Національна Парламентська бібліотека України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.nplu.kiev.ua.
27. Психологічні онлайн-тести [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсів: psytests.org; <https://onlinetestpad.com/ua/surveys> ; <https://psychotest.org/uk/tests.html>.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

1. Кудерміна О. І., Казміренко Л. І., Власенко С. Б. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: НАВС, 2020 // <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17174>
2. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник. – К.: Либідь, 2005. – 623 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
4. Моляко В. О. *Соціальна психологія*. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
5. Савчин М. В. Соціальна психологія. – Дрогобич: Відродження, 2000. – 274 с.
6. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти / П. П. Горностай, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін. ; за ред. М. М. Слюсаревського. – Київ : Талком, 2018. – 580 с.
7. Основи соціально-психологічного тренінгу: науково-практичні рекомендації / за заг. ред. Л. І. Казміренко. – Івано-Франківськ: Симфонія-форте, 2011. – 136 с.
8. Авдеєва І. М. Фасилітація особистісного розвитку хронічно неуспішних молодших школярів // Практична психологія та соціальна робота. – № 2. – 2011. – С. 1-7.
9. Береговой В. Операційні впливи на суспільну свідомість українців // Психологія і суспільство. – 2009. – №1. – С. 152-157.
10. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість натовпу: причини виникнення та світоглядно-психологічні особливості.

11. Кривда Н. Ю. Українська діаспора: досвід культуротворення : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня дотора філософ. наук : спец. 19.00.12 «Українознавство (філософські науки)» / Н. Ю. Кривда. – К., 2009. – 42 с
12. Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект: Навчальний посібник / Галина Лозко. – К.: АртЕК, 2001. – 304 с.
13. Марасюк С. С. Український національний характер як чинник державотворення України / С. С. Марасюк. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/MarasykStat.pdf>.
14. Москалець В. П. Психологія релігії / В. П. Москалець. – 164 с.
15. Юридична психологія: підручник для студ. ВНЗ / За заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – К.: КНТ, 2007.
16. Юридична психологія: практикум / за заг. ред. Л. І. Казміренко. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 190 с.

ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ

1. Андерсен К., Рьокхольт Е., Рісе М. Групи психологічної підтримки для дітей та підлітків, які втратили близьких. Методичний посібник. Київ, 2020. 222 с.
2. Атаманчук Н.М. Кризова психологія: Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів спеціальності 053 Психологія денної та заочної форм підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, магістр. Укл. Н. М. Атаманчук. Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2023. 142 с.
3. Заушнікова М.Ю. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Кризове консультування». Ірпінь, 2021. 282 с.
4. Босько В.І., Лефтеров В.О. Емоційне вигорання екстремальних психологів: концептуалізація, дослідження та профілактика: монографія. Київ: Друкарня ФОП Гуляєва В.М., 2024. 256 с.
5. Булах І.С. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 110 с.
6. Довідник діагностичних критеріїв DSM-5 від Американської психіатричної асоціації / пер. з англ. О. Лисак, М. Прокопович; наук. ред. В. Горбунова, Л. Засєкіна О. Плевачук. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2023. 536 с.
7. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях К. : Педагогічна думка, 2016. 219 с.
8. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : Метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2022. 52 с
9. Коен Д., Маннаріно Е., Деблінджер Е. Психотерапія з дітьми та підлітками, які пережили травму та втрату. Львів : Свічадо, 2016. 264 с.

10. Левін П. Зцілення від травми. Новаторська програма з відновлення мудрості тіла. Київ: Видавництво Ростислава Бурдаки, 2022. 156 с.
11. Лефтеров В., Самара О. Особливості психологічної реабілітації осіб, які переживають травматичні події війни. Проблеми екстремальної та кризової психології 2022. № 1(3). С. 73-83.
12. Лефтеров В., Босько В. Психотренінгові технології профілактики та корекції емоційного вигорання екстремальних психологів після психологічної роботи з учасниками бойових дій. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія. Том. II / за заг. Ред. В.П. Садкового, О. В. Тімченка. Харків, 2022. С. 256-272.
13. Лефтеров В.О. Особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності: автореф. дис. ... д-р. псих. наук : 19.00.09. Харків, 2008.
14. Лефтеров В.О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ: монографія: У 2-х т. Т. I: Методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності. Донецьк: ДЮІ, 2008. 242 с.
15. Лефтеров В.О., Алексєєв А.О. Психодіагностична методика «Стили професійної діяльності» та досвід її застосування у ризиконебезпечних професіях. Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях: матер. III Всеармійської наук.-практ. конф. (Київ, 26 трав. 2011 р.) / ред. колегія: Осьодло В. І. [та ін.]. Київ: НУОУ, 2011. С. 165-168.
16. Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ: монографія. Донецьк: ДІВС МВС України, 2002. 324 с.
17. Мюллер М. Якщо ви пережили психотравмуючу подію / Пер. з англ. Д. Бусько; наук. ред. К. Явна. Львів : Вид-во Українського католицького університету : Свічадо, 2014. 120 с.
18. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
19. Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. Київ: Унів. Вид-во Пульсари, 2017. 64 с.
20. Приходько І.І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності (на прикладі військовослужбовців внутрішніх військ МВС України) : автореф. дис. ... д-р. псих. наук : 19.00.09. Харків, 2014. 40 с.
21. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів: монографія / ; за ред. М.С. Корольчука. Київ: Київськ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 276 с.

22. Психологія екстремальної діяльності [Текст]: навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.

23. Психопрофілактика та психокорекція професійного відчуження у працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій: монографія / О.О. Сергієнко, Л.А. Перелигіна, В.Ф. Боснюк та ін. Харків: НУЦЗУ, 2021. 133 с.

24. Шевченко Н. Ф. Психологічна допомога в кризових та екстремальних ситуаціях : методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Психологія» освітньо-професійної програми «Психологія». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 57 с.

Інформаційні ресурси

Бібліотека Міжнародного гуманітарного університету: офіційний сайт.

URL: https://mgu.edu.ua/science_library

Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL:

<https://library.pdpu.edu.ua>

Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL:

<http://www.mon.gov.ua>

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: офіційний сайт.

<https://library.navs.edu.ua/http://www.nbu.gov.ua/>

Бібліотека Академії внутрішніх справ України URL:

<https://library.navs.edu.ua>